

Orientació educativa i professional amb perspectiva de gènere a través de la literatura infantil i juvenil

«Una amiga em va dir l'altre dia que jo hauria d'haver nascut home. Naturalment s'equivocava. Jo no vull ser home. Només vull ser fontanera!»
(Biddlecombe, 1989).

Aquest document de treball posa en el centre els contes i llibres per a promoure la ruptura d'estereotips de gènere en el marc educatiu i laboral. La intenció és treballar la literatura infantil i juvenil (LIJ) de manera coeducativa, per afinar una mirada crítica amb els discursos literaris des d'edats primerenques i contribuir, així, a la igualtat entre dones i homes.

- Dirigit, principalment, a professorat d'Educació Infantil i Primària, per a treballar en classe, però també per a les famílies.

Objectius:

- Facilitar indicadors per a identificar els estereotips de gènere en la LIJ.
- Promoure altres models de dones i homes, allunyats de biaixos de gènere.
- Visibilitzar models de dones i homes que trenquen estereotips i rols de gènere en les professions i els estudis.
- Fomentar la lectura crítica amb una mirada de gènere.
- Oferir recursos d'interès per a treballar la igualtat entre els sexes des dels contes i literatura infantil i juvenil.

Què conté el quadern d'orientació educativa i professional amb perspectiva de gènere a través de la literatura infantil i juvenil?

1. Un poc de teoria...
 - Introducció
 - Coeducació i igualtat en l'àmbit acadèmic i professional
 - Literatura infantil i juvenil i gènere
2. Com passar a la pràctica...
 - Breus preguntes per a reflexionar... Històries igualitàries? Indicadors per a la detecció d'estereotips de gènere en la LIJ
 - Recomanacions de LIJ que trenquen estereotips i els rols de gènere en el marc educatiu i laboral
 - Alguns recursos d'interès i Bibliografia

Si la igualtat també s'aprèn, com bé recorda la mestra Elena Simón, resulta un tòpic alertar que també aprenem la desigualtat. Així i tot, recordem-ho cada dia perquè en els centres educatius la coeducació avança a passos massa lents. La perspectiva de gènere aporta una mirada radical a l'organització, la pedagogia, la didàctica i la metodologia a les aules. El feminisme reprograma el món masculista convertint-lo en un espai habitable, humà, igualitari. En un passat no tan llunyà pesava com una llosa una inqüestionable normalitat educativa segregadora, classista, patriarcal. Queda alguna cosa d'això entre nosaltres?

La desigualtat és hui més subtil als col·legis d'educació infantil i primària, instituts d'educació secundària, escoles d'adults, conservatoris, escoles d'art i superior de disseny, etc. D'ací la necessitat de dissenyar, implementar i difondre eines que visibilitzen aqueixa desigualtat indesitjable i inhumana perquè, com deïem, detestem radicalment l'aprenentatge de la desigualtat entre homes i dones. Un axioma que segueix sense travessar el cos de totes les persones docents, però irrenunciable per als qui apostem per una educació impertorbablement feminista. L'escola sense perspectiva de gènere reproduceix la violència patriarcal com si es tractara d'una pròtesi híbrida entre el capitalisme i el patriarcat.

Aquest quadern de treball de la Fundació Isonomia de la Universitat Jaume I de Castelló aporta eines contra una de les grans llacunes en la desigualtat quotidiana del sistema educatiu, a saber: l'orientació sense biaixos de gènere. Permeteu-me aportar el meu propi testimoniatge com a professor de Filosofia i Agent d'Igualtat que coneix de primera mà experiències de diversos centres. Quan impartisc un taller en un institut encerte els percentatges de matrícules segregades per sexe. De cap manera es tracta de dats de vident, sinó pura observació amb mirada coeducativa. Si ofereixen un Cicle Formatiu de Grau Superior d'Informàtica la totalitat de l'estudiantat –o quasi– seran xics. Quan es tracta del Cicle Formatiu de Grau Superior d'Educació Infantil la realitat fa un tomb i la totalitat –o quasi– de l'alumnat la formen les xiques. També ocorre en el cas d'altres estudis com el Cicle Formatiu de Grau Mitjà d'Atenció a Persones en Situació de Dependència. Coincidència? I si es tracta del Cicle Formatiu de Grau Mitjà en Electromecànica de Vehicles? Endevinen vostès. La trista i vergonyosa realitat és que l'educació reproduceix i permet itineraris acadèmics «feminitzats» i «masculinitzats». Els centres educatius es regeixen en els seus plans d'estudis en els paràmetres de *l'univers rosa i blau*. Un indicador d'aprenentatge en desigualtat que ha de ser erradicat com més prompte millor.

Aquesta «masculinització» i «feminització» es manté a més en els graus i màsters universitaris. El d'*Igualtat i Gènere en l'Àmbit Públic i Privat* que jo vaig cursar i tanta satisfacció m'aporta diàriament, per exemple, continua nodrint-se de moltes dones i pocs homes. Abunden les carreres universitàries amb àmplia matrícula de xics i al revés. Aquesta realitat empírica constata una deficiència en la coeducació: la falta d'orientació sense biaixos de gènere, un indicador de falta de rigor i professionalitat per part de totes i tots els membres d'una comunitat educativa, entre els quals m'incluc. Faltaria més! Aquesta qüestió produeix malvolença entre docents i alumnat per igual. Emparant-se en el «mite de la lliure elecció» es considera que ningú obliga a ningú a matricular-se en uns estudis o altres. Porten raó. La *força* que orienta una decisió o una altra passa desapercibuda. Cap subjecte s'interposa *directament* davant decisions personals respecte al nostre futur acadèmic. Amb tot, exigim a la societat –i més encara a les persones docents– que forgen generacions de joves sense estereotips, ciutadania capaç de prendre decisions radicalment lliures. En contra de les paraules esbiaixades d'aqueixa premsa que continua referint-se a *metges i infermeres*, les eixides professionals manquen de divisió sexual. L'imaginari comú reproduceix les professions tal com es mostren en la realitat quotidiana patriarcal i masculista. Les paraules marquen un destí masculista.

La força en la presa de decisions per uns estudis o altres no és la de la raó feminista, sinó la d'unes idees condicionades per l'experiència viscuda en el nostre món circumdant. Els referents pròxims –o la seua absència– determinen les nostres preferències. Sense donar-li protagonisme a dones aeronautes, agrònomes, informàtiques i un llarg etcètera dificultem la possibilitat d'elecció de les nostres futures professionals. Hi ha un fort biaix en l'enfocament que es dona a uns estudis o altres, a unes eixides laborals o altres. Si no aportem alternatives a aquesta bretxa en la selecció d'estudis acadèmics mantindrem durant molt de temps «professions de xiques», «professions de xics». Tinga's en compte que aquest ordre masculista i patriarcal repercuteix directa i profundament en l'imaginari social en una sort de retroalimentació nociva: els xics s'intoxiquen amb prejudicis estereotipats quan la realitat els priva d'un món d'enginyeres, arquitectes, pilotes d'aviació o soldadores; les xiques es resignen a perruqueria, infermeria o educació infantil perquè hi ha regnes que no pertanyen al seu univers.

Trobem una prova inqüestionable de la repercussió que té aquesta violència patriarcal en la nostra pràctica quotidiana. La majoria de cicles formatius i FP oferits en els instituts de secundària estan altament «masculinitzats» i «feminitzats». El professorat responsable més les pròpies directives dels centres, amb els seus respectius clàustres, a penes combaten no sols la «masculinització» i «feminització» d'uns estudis i altres. Falta també una presa de consciència respecte a la injustícia ètica que suposa la major possibilitat d'elecció per als xics, els qui disposen d'un ampli ventall de possibilitats en la seua oferta d'estudis. Això suposa que les xiques trien el seu itinerari acadèmic entre uns itineraris torbadorament limitats. La millor alternativa, sens dubte, seria aportar una orientació sense biaixos de gènere. Que la realitat material oferira, així mateix, una realitat concorde a aqueixa orientació lliure de patriarcats. Mentrestant, els centres educatius alimenten la cadena masculista de professions «feminitzades» i «masculinitzades» davant la mirada indiferent de suposats professionals.

El quadern que ací es presenta pot resultar una eina útil. A més ens situa des de l'inici en la coeducació i l'orientació laboral sense biaixos de gènere des de l'etapa d'infantil, proposant com a eina els contes, que faciliten reconfigurar l'ordre patriarcal convertint-lo en un escenari d'igualtat d'oportunitats entre xiques i xics. Així es treballa la construcció d'un futur igualitari sense biaixos professionals. Ens encoratja també a exigir la necessitat de formació amb perspectiva de gènere. En els cursos que impartisc a través dels CEFIRE de la Conselleria d'Educació lamente diàriament l'absència de companys docents. Quan es tracta de formació relacionada amb igualtat, coeducació, prevenció de la violència de gènere, masculinitats, etc., els homes desapareixen tret de comptades excepcions. No es tracta d'un tema de quotes ni d'atzar o casualitat. Els homes ocupen espais, privilegis, càrrecs i responsabilitats en el sistema educatiu. Potser no necessiten formació en perspectiva de gènere? La porten de sèrie? La igualtat s'aprèn, deïem en les primeres línies, encara que difícilment avançarà si aquests homes, que són un pèssim exemple per la seua falta de professionalitat, reproduïxen la desigualtat a les aules. Cal ser clars i contundents. Tant de bo llegiren aquestes línies i aquest projecte perquè sàpien que la seua presència resulta molesta, importuna, indecent. L'actitud equidistant resulta insostenible en un món acadèmic que serà feminista o no serà.

Somnie amb un sistema educatiu en el qual les alumnes es matriculen en un Cicle Formatiu de Grau Superior d'Informàtica. Com els alumnes en un Grau d'Educació Infantil. Poca cosa demane, crec jo. Llàstima que, en aquesta distòpia patriarcal que ens travessa, una realitat tan senzilla, humana i necessària esdevinga ara com ara utopia. Tant de bo que d'ací a poc temps pugua rectificar aquestes paraules tràgiques. Mentrestant, i malgrat algunes forces reaccionàries patriarcal, avancem en el camí coeducatiu.

Introducció

1. Un poc de teoria...

- **Introducció**
- Coeducació i igualtat en l'àmbit acadèmic professional
- Literatura infantil i juvenil i gènere

Hui dia, malgrat l'indubtable avanç legal en matèria d'igualtat de gènere, es continuen mantenint els rols assignats a homes i dones, i la segregació per raó de gènere que existeix en diferents àmbits de la vida es tradueix clarament en els itineraris educatius que trien els i les alumnes des de l'ensenyament secundari obligatori, passant per la formació professional i finalitzant en els estudis universitaris i, posteriorment, en l'àmbit laboral.

La interiorització dels estereotips de gènere, que es van transmetent des del mateix moment en què naixem, té conseqüències educatives importants, ja que juguen un paper bàsic en les maneres de pensar, interpretar i actuar de les persones i influeixen en les posteriors eleccions d'estudis i professions. Tal com assenyala María Jesús Izquierdo, «una de les causes de la segregació horitzontal en l'elecció d'estudis és la divisió social del treball entre dones i homes, des del punt de vista productiu, que fa que les dones encara tinguin assignades les tasques de cura immediata de la vida humana, mentre que els homes tenen assignades tasques que no guarden relació immediata amb els processos vitals però que creen les condicions per al seu desenvolupament» (Izquierdo, 2004).

«L'elecció d'estudis no és neutral. Es produeixen uns estereotips que dirigeixen a les xiques cap a certs estudis específics. Ja en el batxillerat les dades proporcionades mostren la major presència de les xiques en totes les modalitats de batxillerat menys en la de Tecnologia. Aquesta primera selecció té una influència determinant per a l'elecció en el futur d'una carrera professional, de manera que les dones es dirigeixen cap a carreres tipificades tradicionalment com a femenines i els homes cap a carreres tipificades com a masculines. A més, els estudis masculins posseeixen més prestigi social que els estudis femenins» (Aguinaga, 2004). Per tant, s'evidencia l'existència d'una segregació horitzontal en funció del sexe que a mitjà i a llarg termini també suposarà diferències entre ells i elles quant a les oportunitats d'ocupació (Alberdi et al., 2000; Barberá, Candela i Ramos, 2008; Porto, 2009), amb repercussió també en els salaris i les futures pensions. Els biaixos de gènere dins del món acadèmic es cristal·litzen en futures desigualtats entre dones i homes.

Per això, és fonamental anar a l'origen de la segregació, els estereotips i els rols de gènere, que condicionen les eleccions de dones i homes. Per a abordar els biaixos basats en el sexe és necessari, entre altres coses, conèixer referents que trenquen les barreres sexistes i tenir una mirada amb perspectiva de gènere que permeta identificar els biaixos quan es donen.

Per a donar suport a aquestes dues qüestions, el present quadern d'orientació educativa i professional amb perspectiva de gènere a través de la literatura infantil i juvenil, aborda dos punts: d'una banda, una aproximació a pautes bàsiques, mitjançant preguntes, per a detectar si hi ha o no estereotips de gènere en la LLI i, per altra, una breu recopilació de recomanacions de LLI amb perspectiva de gènere que trenquen amb els estereotips en el marc educatiu i laboral.

Coeducació i igualtat en l'àmbit acadèmic i professional

Segons les dades de l'informe «Igualdad en cifras» (2020) del Ministeri d'Educació i Formació Professional, hi ha segregació horitzontal en l'alumnat matriculat en FP bàsica, grau mitjà i superior: les dones es concentren majoritàriament en àmbits com imatge personal, serveis socioculturals i a la comunitat, o tèxtil, confecció i pell, mentre que els homes en activitats marítim-pesqueres, manteniment de vehicles autopropulsats, fabricació mecànica o electricitat i electrònica. La mateixa situació ocorre en l'educació universitària, on les dones són majoria en l'àmbit de la salut i serveis socials i educació, mentre que els homes tenen més presència en informàtica i enginyeria, indústria i construcció (Subdirecció General d'Activitat Universitària Investigadora de la Secretaria General d'Universitats, 2020).

Tanmateix, l'informe de la UNESCO de 2019 «Descifrar el código: la educación de las niñas y las mujeres en ciencias, tecnología, ingeniería y matemáticas (STEM)», reflexa que només el 35% de l'estudiantat matriculat en les carreres vinculades a les STEM en l'educació superior són dones. I sols el 3% de les estudiantes de l'educació superior trien realitzar estudis en l'àmbit de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC). Aquestes disparitats de gènere són més alarmants quan es considera que, en general, les carreres vinculades amb les STEM constitueixen les ocupacions del futur, la força motriu de la innovació, del benestar social, del creixement inclusiu i del desenvolupament sostenible.

Les diferents eleccions venen determinades per la socialització diferencial a la qual des de la infantesa se sotmet a les xiques i als xics. «El sexe com a variable biològica, es converteix en una variable social a partir que les desigualtats de trajectòries escolars s'acaben conceptualitzant» (Rubia, 2013). Per això, per a promoure la igualtat en el món laboral des de l'orientació educativa i professional, s'ha de considerar que si bé l'elecció professional sol realitzar-se al final de la formació secundària, quan ja l'alumne o l'alumna ha pogut detectar amb més o menys claredat els seus desitjos i possibilitats, el treball d'erradicació d'estereotips s'ha de fer des de l'etapa infantil, amb la finalitat que l'alumnat pugui anar construint el seu camí allunyat d'imposicions socials sexistes. Treballar els estereotips i els rols socials en la infància és apostar per una societat més lliure i igualitària.

Els centres educatius són un agent important que pot marcar l'elecció professional. En aquests, l'alumnat té la possibilitat de descobrir les seues capacitats i interessos, així com el tipus d'activitat que li permet que aquestes s'engueguen i es concreten en una professió. En aquest sentit, la coeducació juga un paper fonamental. Segons la guia «Señoras maestras y señores maestros: 130 propuestas para la coeducación», elaborada per FETE-UGT, la coeducació és «un procés intencionat d'intervenció que potencia el desenvolupament dels alumnes i les alumnes partint de la realitat de dos sexes diferents, i que persegueix un desenvolupament personal i una construcció social comuna i no enfrontada. Es tracta de redefinir el que entenem per educació, més enllà de sabers tècnics i acadèmics, per a abastar, també, l'educació emocional i afectiva. Cal no confondre "coeducació" amb "educació mixta", perquè el mer agrupament de xiquetes i xiquets a les aules, encara que imprescindible, no garanteix un ensenyament més just i igualitari». És a dir, coeducar no és tractar els xiquets i les xiquetes exactament igual, sinó que implica un tracte diferent i conscient per tal d'equilibrar les pressions socials que unes i els altres reben i poder, així, oferir les mateixes oportunitats reals d'aprenentatge. En definitiva, tenint en compte les diferències, procurar la igualtat.

1. Un poc de teoria...

- Introducció
- Coeducació i igualtat en l'àmbit acadèmic professional
- Literatura infantil i juvenil i gènere

De manera natural, xiquets i xiquetes, haurien de sentir atracció i interès per tot (joguets, assignatures, aficions, etc.). Fomentar que hi ha «coses de xics» i «coses de xiques», contribueix als estereotips i condiciona el seu futur. Per això, si aquest interès no es desperta de manera natural, cal incentivar-lo per tal que unes i altres puguen experimentar totes les opcions. L'elecció no podem deixar-la únicament a les seues mans i preferències, ja que els estímuls que reben (televisió, publicitat, xarxes socials, *influencers*, etc.) reforcen totalment els estereotips de gènere. Atès que no podem controlar els mitjans de comunicació, intentem que, a les aules, també des de les famílies, tinguen uns bons estímuls i per això és imprescindible la coeducació.*

En aquest sentit, coneixent que la construcció social està determinada pel sistema sexe-gènere («conjunt d'acords pel qual la societat transforma la sexualitat biològica en productes de l'activitat humana i en les quals aquestes necessitats sexuals transformades, són satisfetes». Rubin, 1975), l'orientació ha de dirigir-se al disseny d'intervencions educatiu-orientadores que permeten a l'alumnat desenvolupar destreses, aptituds i habilitats que els capacite per a abordar amb efectivitat la varietat d'ocupacions i papers de seua vida adulta, sense distincions per raó de sexe. Treballar en igualtat requereix que l'elecció acadèmic-laboral no estiga marcada pel gènere sinó per les potencialitats individuals.

Literatura infantil i juvenil i gènere

La literatura és un mitjà de transmissió de coneixement, i això implica la consolidació de comportaments, actituds i biaixos de diferent tipus, incloent els de gènere. La literatura ajuda a comprendre com les persones, a través de personatges, es comporten en la vida i què conseqüències tenen les accions que duen a terme. Per tant, també actua com un agent socialitzador, validant o qüestionant rols i estereotips. La literatura infantil contribueix al fet que els xiquets i les xiquetes construeixin el seu món i el comprenquen millor. A través d'ella, no només potencien capacitats com l'atenció, la memòria, la concentració o el desenvolupament de la imaginació, sinó que van formant la seua consciència moral, cognitiva i afectiva. És important que es tinga en compte que «els llibres infantils participen igualment en el procés d'interiorització del coneixement, no només dels objectes, sinó també del que la societat considera correcte o incorrecte; és a dir, del seu significat social» (Ros, 2012/2013).

En aquest marc, i en relació al tema que ens ocupa, cal preguntar-se: quins són els missatges que ens arriben des de les històries? Estan reforçant o posant en dubte els rols de gènere? Tal com afirma Consol Aguilar Ródenas, «els xiquets i les xiquetes, receptors i receptores de la lectura, s'apropien dels textos de maneres diverses. La lectura crítica és una eina per a la ciutadania crítica, per a la democràcia, perquè la reflexió dels textos i els contextos dels llibres sempre va unida a la reflexió sobre el nostre propi context. Si no aprenem a detectar, a visibilitzar, mai aprendrem a previndre i a transformar» (Aguilar, 2019).

La socialització diferenciada entre dones i homes és un dels orígens de la desigualtat entre els sexes. La reiteració d'estereotips de gènere on únicament les dones són les encarregades de les cures a terceres persones, són dependents, passives, preocupades de la seua aparença física, o que desenvolupen professions feminitzades (on es concentra un percentatge molt marcat de dones, com Infermeria, Mestra d'Educació Infantil o Psicologia); mentre que els homes són competitius, actius, violents, intel·ligents, forts i desenvolupen professions masculinitzades (on es concentra un percentatge molt marcat d'homes, com Enginyeria, Arquitectura o Informàtica), reforça i perpetua el desequilibri de gènere. És a dir, la literatura pot ajudar a promoure a reproduir estereotips i rols de gènere, o bé a fomentar la igualtat.

Quant a això, en la literatura, a banda dels rols dels o les protagonistes, també és important prestar atenció al desenvolupament de la història en sí mateixa, el context dels personatges, quines emocions expressen, les accions que duen a terme així com les conseqüències que impliquen, la forma en què la persona narradora (personatge creat per l'autor/a que conta la història**) interpreta les coses que ocorren, etc. En aquest sentit, la inclusió de narratives que desafien les imposicions socials de gènere, pot contribuir a l'apropament cap a la igualtat entre dones i homes.

En definitiva, es tracta de reduir l'impacte que produeix l'androcentrisme instal·lat en la societat, allò que María Josefa Mosteiro García recorda quan diu que s'han de «prendre mesures per a contrarestar altres fonts d'educació informal que continuen prestant i enfortint els estereotips vigents com ara els mitjans de comunicació i la societat en general» (Mosteiro, 1997).

* Per aprofundir en la coeducació: Plataforma virtual de Coeducació i orientació acadèmic-professional, disponible a: <https://www.coeducacion.es/>

** Pot consultar-se més informació sobre què és i què tipus de persona narradora existeixen en el següent enllaç: <https://n9.cl/soo6x>

Breus preguntes per a pensar... Històries igualitàries?

2. Com passar a la pràctica...

- Breus preguntes per a pensar... Històries igualitàries? Indicadors per a la detecció d'estereotips de gènere en la LJ
- Recomanacions de LJ que trenquen els estereotips en el marc educatiu i laboral
- Alguns recursos d'interès i Bibliografia

La introducció de narratives que desafien els rols i estereotips de gènere és una manera de fomentar valors igualitaris entre els xiquets i les xiquetes. No obstant això, no tots els llibres contenen aquesta mirada, de fet, la majoria de llibres i texts de literatura infantil i juvenil no l'inclouen.* Un exemple d'això es troba en alguns contes clàssics, moltes vegades posats en entredit per transmetre una visió desequilibrada entre dones i homes. En aquests casos, tal com afirma Consol Aguilar Ródenas, especialista en literatura i gènere, caldria fer relectures des d'una mirada crítica «perquè quan parlem de llibres no hem d'oblidar que llegir-los i reflexionar sobre el seu contingut també és una eina de subversió i transgressió des del diàleg compartit» (Aguilar, 2019). És a dir, quan els contes no són necessàriament feministes, també són útils al llegir-los identificant i ficant l'atenció en els punts on apareguen les bretxes de gènere i analitzar les seues implicacions.

Quant a això, plantejar preguntes pot servir per a reflexionar sobre quins són els papers de les dones i homes en els textos, i fer una aproximació, sense arribar a ser una anàlisi exhaustiva, veient si les narratives, també les imatges, estan o no lliures d'estereotips sexistes. A continuació, proposem preguntes curtes (indicadors) per a la detecció d'estereotips i rols de gènere en la LJ, moltes d'elles extretes de diferents mètodes proposats per a avaluar la presència de dones i homes en els productes culturals.** Les respostes de la bateria d'indicadors poden orientar per a saber si les històries reproduïxen els estereotips/rols de gènere o si els qüestionen. La metodologia per a la seua aplicació seria:

Proposem la següent metodologia

- 1. Llegir ràpidament els indicadors per a la detecció d'estereotips de gènere en la LJ abans de procedir a la lectura del text (veure pàgina següent).**
- 2. Llegir la història.**
- 3. Contestar les preguntes curtes que es proposen i fer anàlisis (veure pàgina següent).**
- 4. Plantejar noves opcions per a la història (es recomana treballar primer en petits grups mixtes i, després, posada en comú en gran grup perquè els xics i les xiques comparteixen els seus punts de vista).**
 - **Crear nous desenvolupaments de la trama.**
 - **Proposar característiques igualitàries dels personatges.**
 - **Inventar finals alternatius.**
 - **Fer noves il·lustracions allunyades de biaixos sexistes.**
 - **Crear noves històries senceres.**

*És una qüestió que es dona tant en literatura infantil clàssica com contemporània:

Márquez Gento, Petra (2017). *Estereotipos de género en cuentos infantiles tradicionales*. IX Congrés Virtual sobre Història de les Dones. Disponible a: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6202351>

Fernández Artigas, Eneko; Etxaniz Erle, Xabier i Rodríguez Fernández, Arantzazu. 2019. «Imagen de la mujer en la Literatura Infantil y Juvenil vasca contemporánea». *Ocnos*, any 2018, núm 18. Disponible a <https://n9.cl/oc9c5z>

** CIMA (2020). *Estereotipos, roles y relaciones de género en series de televisión de producción nacional: un análisis sociológico*. Ministeri d'Igualtat. Govern d'Espanya. Disponible a: <https://n9.cl/x156u>

Ayuntamiento Collado Villalba (2012). *Contamos igual. Guía Didáctica para Profesorado de Educación Infantil* Guía Didáctica para Profesorado de Educación Infantil. DELFO. Disponible a: <https://n9.cl/cmu1x>

Breus indicadors per a la detecció d'estereotips de gènere en la LIJ

2. Com passar a la pràctica...

- Breus preguntes per a pensar... Històries igualitàries? Indicators per a la detecció d'estereotips de gènere en la LIJ
- Recomanacions de LIJ que trenquen els estereotips en el marc educatiu i laboral
- Alguns recursos d'interès i Bibliografia

Per fer una primera aproximació, de manera general, es pot preguntar:

- Quants personatges femenins i masculins hi ha?
- Per a anomenar a totes les persones s'utilitza el masculí genèric?
- Qui és el personatge protagonista en la història? Qui té un paper secundari?

A la societat hi ha una visió de l'univers que s'anomena «androcèntrica». L'androcentrisme adopta de manera generalitzada un punt de vista masculí i l'eleva a la categoria de punt de vista neutre i universal, considerant que les experiències masculines són el reflex únic de les experiències humanes. El mateix ocorre amb el llenguatge, s'utilitza el masculí com a genèric.

Recomanen... [Fundació Isonomia \(2010\). Guia de tractament no sexista de la informació i la comunicació a l'UJI](#)

Els rols que compleixen dones i homes és un factor molt important dins de la història, per aprofundir en aquesta qüestió, es pot analitzar:

- Quines accions duen a terme dones? I els homes?
- Quines professions/activitats/estudis fan les dones? I els homes?
- Com són les relacions familiars? Qui s'encarrega de les tasques de la llar i de les cures de les persones?
- Quins personatges són cuidats dins de la història?
- Es valoren més les activitats dins o fora de la llar?
- Quines aficions tenen homes i dones? En què ocupen el temps?

Els estereotips també es poden examinar amb qüestions com:

- Quines emocions expressen els homes? I les dones?
- Quins són els somnis/objectius de les xiques? I dels xics?
- Quins són els personatges que es caracteritzen per adoptar papers passius? I actius?
- Amb quines característiques físiques es descriu a les xiques? I als xics?
- Es dona importància a la bellesa de les dones/xiques? I d'homes/xics?

Més informació sobre rols i estereotips a la LIJ: [Alejandra Pastor, Alicia \(2010\). Roles y Diferenciación de género en la literatura infantil](#)

Per a estudiar les relacions personals i afectiu-sexuals es pot preguntar:

- Com són representades les relacions entre dones? I entre homes? I entre dones i homes?
- Com resolen els conflictes les dones? I els homes?
- Com són les relacions afectiu-sexuals? Hi ha rols definits? Si hi ha, quins?
- Quins són els personatges que expressen amor i afecte? Ho fan amb alguna finalitat?

Més informació: [Aguilar Ródenas, Consol \(2015\). Violencia 0 desde 0 en la formación inicial de maestros y maestras: de Barba Azul a la LIJ](#)

Les imatges en les històries són molt importants, mitjançant una es poden transmetre molts missatges implícits.

- Quins objectes porten els personatges femenins? I els masculins?
- Quins colors porten els dibuixos en la representació de xics i xiques?

Més informació sobre imatges a la LIJ: [Urdiales, Alberto \(1948\). La imagen de la mujer en la ilustración infantil](#)

El desenllaç de la història en moltes ocasions dona una moralitat. És important observar si aquesta anima o no a trencar estereotips de gènere o és sec a aquesta realitat.

- Al final de la història, les dones del text, quins objectius aconsegueixen? I els homes?
- Quines són les recompenses de les xiques al final de la història? I dels xics?
- Per a ser feliços, els personatges què acaben fent?
- Qui aconsegueix èxits professionals?
- Qui aconsegueix l'amor?

La lectura final que es fa de les històries és molt important, ja que d'ella depèn si s'ha extret algun ensenyament per a reflexionar o no.

Recomanacions de LIJ que trenquen els estereotips en el marc educatiu i laboral

2. Com passar a la pràctica...

- Breus preguntes per a pensar... Històries igualitàries? Indicators per a la detecció d'estereotips de gènere en la LIJ
- **Recomanacions de LIJ que trenquen els estereotips en el marc educatiu i laboral**
- Alguns recursos d'interès i Bibliografia

Hi ha literatura que ha sigut creada des d'una perspectiva de gènere. A continuació s'ofereix un breu llistat interactiu amb possibles contes/libres infantils i juvenils on es treballa directa o indirectament l'erradicació dels estereotips en l'àmbit laboral i educatiu.

0-3 anys

- [Quan tinc feina per fer](#). Butterworth, Nick
- [En gatet i la neu](#). Joel Franz Rosell
- [Un Día de Pesca](#). Béatrice Rodriguez

3-6 anys

- [¡Soy una niña!](#) Yasmeen Ismail
- [Mercedes quiere ser bombera](#). Monco Beatriz
- [El niño que no quería ser azul, la niña que no quería ser rosa](#). Patricia Fitti
- [Pepota y Pepino](#). Raquel Díez Real
- [Lágrimas bajo la cama](#). Ana Meilán García
- [Benito y su Carrito](#). Pablo Macías Alba
- [El Dragón Zog](#). Julia Donaldson
- [Me llamo Pecas](#). Raquel Díaz Reguera
- [Las Chicas y Los Chicos También... ¡pueden!](#) Sophie Gourion
- [Azules y rosas ya ves tu que cosas](#). Belén Gaudes
- [Don caballito de mar](#). Eric Carle
- [Rula Busca Su Lugar](#). Mar Pavón; María Girón
- [El Principe Ceniciento](#). Babette Cole
- [Elenita](#). Campbell Geeslin
- [Cuando las niñas vuelan alto](#). Raquel Díaz Reguera
- [Rosa Caramelo](#). Adela Turin

6-12 anys

- [De paraules i persones. Una història sobre el llenguatge inclusiu](#). Laia Pitarch Centelles i Fundació Isonomia
- [Cuentos para niños que se atreven a ser diferentes](#). Ben Brooks
- [Cuentos de buenas noches para niñas rebeldes: 100 historias de mujeres extraordinarias](#). Elena Favilli
- [El Libro Dorado de los Niños](#). Cristina Romero Miralles
- [Las muñecas son para las niñas](#). Ludovic Flamant
- [Hola Ruby. La aventura de programar](#). Linda Liukas
- [Una feliz catástrofe](#). Adela Turin i Nella Bosnia
- [Un papa con delantal](#). Magela Demarco
- [La mitad de Juan \(El hada Menta\)](#). Gemma Lienas i Massot
- [Ada Magnífica, científica](#). Andrea Beaty i David Roberts

12 i més anys

- [Las chicas son de ciencias: 25 científicas que cambiaron en mundo](#). Irene Cívico Sergio Parra
- [Ellas hicieron historia](#). Marta Rivera de la Cruz i Cecilia Varela
- [Sara y las goleadoras](#). Laura Gallego
- [Fanny crea una agencia de detectives](#). Schröder, Patricia
- [Las astrónomas chicas estrella](#). Sara Gil Casanova
- [Billy Elliot](#). Melvin Burgess
- [Malditas matemáticas: Alicia en el país de los números](#). Carlo Frabetti

→ Per accedir als enllaços interactius (audiollibre): fer clic en el símbol i al mateix temps pressionar la tecla «Control» del teclat.

→ Per accedir a l'editorial: fer clic sobre el títol del llibre i al mateix temps pressionar la tecla «Control» del teclat.

Alguns recursos d'interès

→ Per accedir al web, fer clic sobre el títol del recurs i al mateix temps pressionar la tecla «Control» del teclat.

- **«Siete rompecuentos para siete noches»**
Guia didàctica per una educació no sexista dirigida a mares i pares. Inclou 7 contes clàssics repensats des d'una educació igualitària.
- **«Propuestas didácticas para educación infantil y primaria»**
Recull d'activitats i jocs per a treballar en l'aula la igualtat entre xics i xiques per blocs segons el curs (Educació Infantil i Primària).
- **«Guía de actividades para fomentar la igualdad de oportunidades entre niños y niñas»**
Propostes d'activitats didàctiques per a desenvolupar en l'àmbit d'Educació Primària. Inclou conceptes bàsics en matèria d'igualtat.
- **«Guía de ayuda para elección profesional no sexista»**
Guia orientada a la reflexió d'estereotips de gènere en el marc de les professions. Conté informació per a desmitificar els rols sexistes i exercicis per a treballar en classe.
- **«Educando en igualdad»**
Web que inclou material per al professorat, així com materials didàctics, de sensibilització, publicacions, etc. El web té l'apartat *Biblioteca* i dins d'aquesta la categoria *Cuentos, juegos y juguetes*, on es trobe literatura infantil i juvenil amb perspectiva de gènere.
- **«Guía de cuentos i novel·les per la igualtat de gènere i la violència zero (de 3 a 18 anys)»**
Recull de 120 lectures coeducatives per a les etapes d'Educació Infantil, Primària i Secundària. El Web també inclou altres guies per a abordar la igualtat de gènere des de la lectura.
- **«Guía de género. Identidades y cuidados»**
Guia per a alumnat de 12 a 16 anys, amb 6 fitxes amb preguntes per a reflexionar sobre les cures dins i fora de la llar.
- **«Otras miradas. Aportaciones de las mujeres a las matemáticas. Para integrar en el currículum de Secundaria»**
Material didàctic per a alumnat de Secundària on es visibilitzen 13 dones de l'àmbit científic de manera cronològica, les seues aportacions, bibliografia, context social i propostes d'activitats per a treballar en classe.
- **«Guía de Corresponsabilidad. La corresponsabilidad también se enseña»**
Guia amb conceptes fonamentals en matèria d'igualtat, informació completa sobre corresponsabilitat i activitats per a fer en l'aula, amb la família i per a desenvolupar en el centre educatiu.
- **«Cuaderno de Actividades: Primaria»**
Recull de 36 fitxes per a treballar amb l'alumnat de Primària. Totes elles inclouen els objectius, el desenvolupament, els materials i la temporalització per a dur a terme les activitats.
- **«Contamos igual. Guía Didáctica para Profesorado de Educación Infantil Guía Didáctica para Profesorado de Educación Infantil»**
Guia de caràcter informatiu i formatiu per a proporcionar al professorat d'Educació Infantil criteris i pautes per a integrar la perspectiva de gènere en l'aula.

2. Guia d'orientació educativa i professional amb perspectiva de gènere
- Breus preguntes per a pensar... Històries igualitàries? Indicadors per a la detecció d'estereotips de gènere en la LJJ
 - Recomanacions de LJJ que trenquen els estereotips en el marc educatiu i laboral
 - **Alguns recursos d'interès i Bibliografia**

Referències i bibliografia

- Alberdi, Inés; Escario, Pilar i Matas, Natalia. 2000. *Las mujeres jóvenes en España*. Fundació la Caixa.
- Aguilar Ródenas, Consol. 2008. *Lectura, género, feminismo y LII*. Sociedad Española de Didáctica de la Lengua y la Literatura.
- Aguilar Ródenas, Consol. 2015. *Violencia 0 desde 0 en la formación inicial de maestros y maestras: de Barba Azul a la LII*. Fundació Isonomia de la Universitat Jaume I.
- Aguilar Ródenas, Consol. 2019. «Expurgo literario, género y coeducación». *El diario feminista*. Disponible en: <https://eldiariofeminista.info/2019/04/20/espurgo-literario-genero-y-coeducacion/>
- Aguinaga Roustan, Josune. 2004. *Las desigualdades de género entre los jóvenes*. INJUVE.
- Ajuntament Collado Villalba. 2012. *Contamos igual. Guía Didáctica para Profesorado de Educación Infantil*. Guía Didáctica para Profesorado de Educación Infantil. DELFO.
- Barberá, Ester; Candela, Carlos i Ramos, Amparo. 2008. «Elección de carrera, desarrollo profesional y estereotipos de género». *Revista de Psicología Social*, any 2008, núm. 23.
- CIMA. 2020. *Estereotipos, roles y relaciones de género en series de televisión de producción nacional: un análisis sociológico*. Ministeri d'Igualtat. Govern d'Espanya.
- Escrig Gil, Gemma i Sales Boix, Anna. 2010. *Guía de tractament no sexista de la informació i la comunicació*. Unitat d'Igualtat de la Universitat Jaume I.
- Fernández Artigas, Eneko; Etxaniz Erle, Xabier i Rodríguez Fernández, Arantzazu. 2019. «Imagen de la mujer en la Literatura Infantil y Juvenil vasca contemporánea». *Ocnos*, any 2018, núm. 18.
- FETE-UGT. *Señoras maestras y Señores maestros: 130 propuestas para la coeducación*. Institut de la Dona.
- Izquierdo, María Jesús. 2004. *El sexisme a la Universitat Autònoma de Barcelona. Propostes d'actuació i dades per a un diagnòstic*. Bellaterra: UAB.
- Márquez Gento, Petra. 2017. *Estereotipos de género en cuentos infantiles tradicionales*. IX Congrés Virtual sobre Història de les Dones.
- Ministeri d'Educació i Formació Professional. 2020. *Igualdad en cifras. Aulas por la igualdad*. Sotsdirecció General d'Atenció al Ciutadà, Documentació i Publicacions.
- Mosteiro García, María Josefa. 1997. «El género como factor condicionante de la elección de carrera: hacia una orientación para la igualdad de oportunidades entre los sexos». *Revista galego-portuguesa de psicología e educación*, any 1997, núm. 1.
- Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura. 2019. *Descifrar el código: la educación de las niñas y las mujeres en ciencias, tecnología, ingeniería y matemáticas (STEM)*. UNESCO.
- Pastor, Alicia Alejandra. 2010. «Diferenciación de género en la literatura infantil». *Revista Borradores*, any 2009/2010, núm. 10 i 11.
- Porto Porto, Benjamín. 2009. «Feminización y masculinización en los estudios de maestro y educación física en Galicia». *Revista de Investigación en Educación*, any 2009, núm. 6.
- Ros García, Esther. 2012/2013. «El cuento infantil como herramienta socializadora de género». *Cuestiones pedagógicas. Revista de ciencias de la educación*, any 2012/2013, núm. 22.
- Rubia, Fernando Andrés. 2013. «La segregación escolar en nuestro sistema educativo». *Fórum Aragón. Revista digital de FEAE-Aragón sobre organización y gestión educativa*, any 2013, núm. 10.
- Rubin, Gayle. 1975. «The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex». *Toward an Anthropology of Women*. Monthly Review Press.
- Sotsdirecció General d'Activitat Universitària Investigadora de la Secretaria General d'Universitats. 2020. *Datos y cifras del Sistema Universitario Español*. Publicació 2019-2020. Ministeri d'Universitats.
- Urdiales, Alberto. 1996. *La imagen de la mujer en la ilustración infantil*. Ministeri de Cultura i Esport.

2. Guia d'orientació educativa i professional amb perspectiva de gènere

- Breus preguntes per a pensar... Històries igualitàries? Indicadors per a la detecció d'estereotips de gènere en la LII
- Recomanacions de LII que trenquen els estereotips en el marc educatiu i laboral
- **Alguns recursos d'interès i Bibliografia**

"Leer es soñar con los ojos abiertos"
Maira Natalia Henao González

XARXA ISONOMIA DE MUNICIPIS

Aín, Albocàsser, Alcalà de Xivert, l'Alcora, Alcudia de Veo, Almassora, Almedíjar, Almenara, Ares del Maestrat, Argelita, Artana, Atzeneta del Maestrat, Ayódar, Azuébar, Benàfer, Benafigos, Benassal, Benicàssim, Bejís, Betxí, Borriana, Borriol, Cabanes, Canet lo Roig, Castellfort, Castelló de la Plana, Cincorres, Cirat, Cortes de Arenoso, Les Coves de Vinromà, Culla, Eslida, Espadilla, Fanzara, Figueroles, Forcall, Fuentes de Ayódar, Fuente la Reina, Geldo, Herbés, Jérica, La Llosa, Les Alqueries, Llucena, la Mata, Moncofa, Montanejos, Morella, La Morera, Nules, Orpesa, Peñíscola, Pina de Montalgrao, La Pobla Tornesa, Puebla de Arenoso, Ribesalbes, La Salzadella, San Rafael del Rio, Sant Joan de Moró, Sant Mateu, Santa Magdalena de Pulpis, La Serratella, La Serra d'en Galceran, Soneja, Sot de Ferrer, Teresa, Tírig, Todolella, Toga, El Toro, Torralba del Pinar, Torrechiva, La Torre d'en Besora, La Torre d'en Doménec, Traiguera, Vall d'Alba, Vall de Almonacid, la Vall d'Uixó, Vallat, Vallibona, Vilafamés, Vilafranca, Vilar de Canes, La Vilavella, Vilanova d'Alcolea, Villamalur, Villanueva de Viver, Villorres, Vistabella del Maestrat, Viver, Xert i Zorita del Maestrazgo.

PER A MÉS INFORMACIÓ I ASSESSORAMENT.

FUNDACIÓ ISONOMIA-Universitat Jaume I

Edifici ampliació biblioteca. Planta baixa. Av. Sos Baynat s/n. 12071 Castelló de la Plana

Tel: 964 72 91 34 | Correu electrònic: redes-iso@uji.es